

ГЛАСНИК ГЕОГРАФСКОГ ДРУШТВА

ДЕЦЕМБРА, 1928.

СВЕСКА XIV.

ЦРНА ГОРА: ЊЕН ЗНАЧАЈ И ЊЕНА ПЛЕМЕНА.

Средње-вековна Зета претходница Црне Горе.

Црном Гором најпре се звала само црногорска површ, која захвата средиште старе Црне Горе: крај између Боке, Црничке, Ријечке и Љешанске Нахије, изворишта реке Зете и Херцеговине. Тај крај прозват је *Црна Гора* по многој четинарској (крстатој) и буковој шуми, која је целу област покривала као какав црни покривач; тај је крај изгледао *црн* становништву приморја, равне Зете и Ријеке према вечитом зеленилу њихових ниских крајева.

Балшићи су се називали: *Господаръ Зети и Приморски краи*, а Ђурађ Црнојевић, у октоиху штампаном на Цетињу, у његовој штампарији, која је била при манастиру, себе назива: *Господинъ Гюръъ Црноевикъ воевода Зети*. Дакле ни у титули Балшића ни Црнојевића не помиње се *Црна Гора*, што је доказ да тај назив, као назив државе, није постојао до пропасти Зете 1499 године.

Краљ Милутин (1282—1321) у својој хрисувољи, којом даје манастиру Св. Николе на острву Врањини село Орахово и још нека места у Црмници вели: "...и еше придахъ отъ Чрне Горе отъ арбанасъ Василъа са децомъ да нсть такожде работникъ светомъ Николе икоже и више писани"... Калуђер Макарије, који је по налогу Ђурђа Црнојевића радио на штампању Октоиха 1494 године, себе назива: „*смирени свещеникъ мнихъ Макариѣ отъ Чръныи Гори*“... Константин Јиречек у својој Историји Српскога Народа (II св. стр. 194) вели да се *планински крај изнад Котора* назива (1496 и 1498 године) именом *Црна Гора (Montagna Negra)*, што је доказ да је и у 14 и у 15 веку постојао крај — и то, без сумње, тај се крај налазио око Ловћена — под називом *Црна Гора*. В. М. Г. Медаковић, који је доста времена провео на Цетињу у првој половини 19 века, у својој књизи: *Живош и обичаји Црногораца* (Нови Сад 1860 год.) на страни 79 сасвим спонтано вели: „Црна Гора дијели се на седам племена: Цетињане, Његуше, Ђеклиће, Бјелице, Чевљане, Цуце и Пјешивце“, а то је баш онај крај, који се од најстаријих времена помиње као *Црна Гора* и који се поклапа са црногорском површи.

Богатство шума у негдашњој Црној Гори повлачило је за собом обиље воде и добре испаше. Шљунак у Цетињском Пољу и сувото-

чина низ Његушко Поље трагови су текућих вода из шумовитог доба Црне Горе и из раније прошлости. А добре испаше привлачиле су од најстаријих времена сточаре из нижих предела, те су ови изјављивали своја стада на летовање и испашу. Тако тај крај постаје катунима, летњим становима, околног становништва, и доцније по тим катунима назват је цео крај: катунска нахија, а људи Катунјани.

У време наших Немањића сталних насеља по Црној Гори (Катунској Нахији) морало је бити врло мало, и то што их је било, било је само у Пољу Његушком због близине приморја и Котора, и у Пољу Цетињском због близине насеља у залеђу Обода и Ријеке.

Становништво Равне Зете и околине Скадра и Скадарскога Језера било је од најстаријих времена врло мешовито. У старо латинско становништво спустили су се са планина прво романизовани Илири-Арбанаси, па онда Срби. У току времена стара племена: Шпањ (Шпани), Матагужи и Лужани, који се помињу као најстарији становници Зете и Бјелопавлића ишчезли су испред навале Срба, а арбанашка племена: Груде, Хоти и Клименте мало по мало повлаче се у брдске крајеве источно и североисточно од Скадра; неки се прибијају у кршне крајеве Љешанске и Ријечке Нахије и у току времена претапају се сасвим у Србе.

Плодност Зете и богатство Скадарскога Језера рибом привлачили су околно становништво, те су ови крајеви увек били добро насељени. У време зетских краљева Михаила и Бодина и њихових наследника Зета, нарочито Доња Зета¹, напредовала је у сваком погледу. Њени градови: Скадар, Дањ, Дриваст, Сардонић, Бар, Улцињ, Будва, Рибница, Жабљак и Пауње били су доста насељени и имали завидну трговину и занате. Поп Дукљанин (назват по граду Дукљи, чије се развалине још и данас налазе на ушћу Зете у Морачу) у својој хроници из 12. века описује Зету као земљу напредну и добро насељену. У вечитим културним и трговачким везама са старим напредним земљама, Игалијом са Запода и Византијом са Југа и Истока, Зета је морала напредовати и бити златна јабука о коју су се суседи дуго отимали. Немања, оснивалац лозе Немањића, рођен у Рибници у Зети, ову српску покрајину присаједињује Рашкој 1170 године, и она од тада постаје српска Дофенија. Њом су управљали наследници престола, и кад би год државна политика на српском двору у Рашкој скренула с пута народних интереса, појављивао би се томе отпор у Зети, на двору наследника престола. Ови би (Дечански, Душан) устајали против вођења ненационалне политике, и, по цену проливања крви, окретали би опет државни брод путем српских народних интереса. Тако, и у најславније доба нашег историског живота, Србима у Зети били су пречи народни интереси но лични и локални.

¹ Зета се делила на Горњу и Доњу. Доња је била град Скадар и цело приморје од Дрима до Котора.

После смрти цара Душана Зета се измиче из руку цара Уроша и цостаје 1366 године скоро самостална под управом зетског властелина Балше. Балша I и његови потомци управљају Зетом до 1421 године, и за то време она преживљује тешке дане. Сједне стране Млечићи хоће њене приморске градове: Скадар, Улцињ, Бар и Будву; с друге стране Турци преко земаља Краља Марка, нападају Зету да се што пре дочепају мора и богатих зетских приморских градова. Балша II дочекује Турке, сузбија их и побеђује на реци Војуши 1385 године, али у том боју и сâм гине. Наслеђује га синовац Ђурађ Срацимировић (1385—1403), зет Кнеза Лазара и склапа с овим пријатељство за одбрану земље и народа. Ђурађ својски помаже Кнеза Лазара и у боју на Плочнику (1387), где Турци буду побеђени, и на Косову 1389 године где Срби губе царство. Наш пораз на Косову имао је кобних последица на Зету. Турци се њој примичу и с Југа и с Истока и нападају је. Ђурађ је брани, али без успеха, чак у одбрани сâм допада турског ропства 1394 године. За време његова ропства Зету растржу Млечићи, Турци и властелин зетски Радич Црнојевић кога помажу босански краљ Дабиша и војвода Сандаљ Хранић. Ђурађ да би се ослободио турског ропства, понуди Бајазиту, своме пашеногу, Скадар и Дриваст. Овај то прими и пусти Ђурђа на слободу. На неколико година после тога Ђурађ, видећи да су Турци заузети пословима у Азији, нападне на њих и поврати Скадар и Дриваст и понуди их Млечићима да би их убацио између себе и Турака и с те стране себе осигурао од Турака. Млечићи ту понуду приме и 1396 године начине уговор по коме Млечићи узму оба града и сву Ђурђеву земљу с леве стране Дрима у свој пасед, а Ђурђа, у накнаду за то, и његове потомке приме у ред млетачких патриција и одреде му годишње по хиљаду дуката плате. Исте године у унутрашњим борбама гине Радич Црнојевић и Ђурађ опет заузима скоро целу Зету.

Ђурађ Срацимировић умире 1404 године и наслеђује га малолетни син Балша III, коме помаже у управљању мајка Јелена. Али њих двоје били су слаби да одоле нападима споља и раздорима унутра. Народ се у градовима Скадру и Дривасту буни против млетачке управе, и Балша због тога води рат с Млечићима. Сандаљ Хранић, хумски господар, нуди се Млечићима против Балше, а домаћа властела, у којој се нарочито истиче Стеван, син Радича Црнојевића, комадају Зету на ситна властелинства. Болестан и изнурен у борбама, Балша III умире 1421 године без порода а Зету прима на управу Стеван Високи, као наследник свога сестрића и као деспот српски. Тако Зета опет улази у састав Србије.

Стеван Високи даде Зету на управу своме наследнику Ђурђу Бранковићу исто онако као што су раније Немањићи давали својим наследницима. Ђурађ, као већ зрео човек, настани се у Зети, и почне у њој ред уводити, и заиста за неколике године његове управе осетио се напредак у свему. Но изненадна смрт Стевана Високога (1427) од-

вела је Ђурђа у Београд да заузме деспотски престо. Полазећи у Београд, Ђурађ повери Зету на управу војводи Стевану Црнојевићу, који живљаше у граду Жабљаку и имађаше својих земаља у Равној Зети.

Стеван Црнојевић управљаше Зетом, као намесник Ђурђа Бранковића, у најтежим данима по зетски народ. Мухамед, Освојилац, освоји Цариград, Деспотовину (1459), и Босну (1463) и наираваше да освоји цело Балканско Полуострво. Стеван, видећи да сам не може ништа учинити за сигурност своје земље, признаде Млетачку Републику и стави се под њену заштиту, надајући се да ће му она својом флотом бар сачувати што год од приморских крајева. Стевана наслеђује син Иван (1465—1490) који у почетку своје владавине дође у сукоб с Млечићима због града Скадра, и одвоји се од њих. После кратког времена, увиђајући да је и сам слаб и нејак, опет се измири с њима и уступи им Скадар, који су Турци почели нападати. Иван је Млечиће помагао у одбрани Скадра, али кад се ови измирише с Турцима, Иван оста сам. Турци му заузеше Жабљак и сву равну Зету, и он се повуче у тврди у неприступачни град Обод, у изворишту Ријеке. Године 1485 Иван подиже на Цетињу, при Орлову Кршу, манастир Св. Богородици, и у њ пренесе митрополитску столицу са Врањине. Иван умре 1490 године и остави после себе три сина: Ђурђа, Стевана и Станишу. Станиша је још за живота очева отишао у Цариград, потурчио се и добио име Скендер-бег, а Ђурађ, као најстарији, примио је управу земље у своје руке. Стеван се није слагао са Ђурђем у управљању земљом. Ђурађ је био зет млетачки и држао се млетака, а Стеван је нагињао Турцима. Године 1493 Ђурађ је купио у Млетцима штампарију, пренео је у манастир на Цетињу и почео први да штампа књиге ћирилицом за српске цркве. Мислио је да ће се помоћу Млечића и Француског Краља Карла VIII, с којим је био у пријатељству, одржати, па је хтео бар књигом и просветом да одржи српски народ у јединству. Али баш то његово пријатељство с Млечићима и Французима учини те га Турци нападоше. Немогући се одупрети Турцима побегне са женом у Млетке 1496 године, а остави брата Стевана, као пријатеља Турака, на Ободу. И Стеван је Турцима сметао и они га 1499 године ухвате и затворе, а Зету потчине својој власти. Тако (1499 год.) и последњи слободни кутак негдашње велике српске царевине губи слободу и потпада под турско господарство. Зета губи последња од свих српских покрајина слободу и независност. да се доцније у њој прво распали луча за одбрану српског имена и племена.

Црна Гора као збег најотпорнијих Срба у турско доба.

По одласку Црнојевића из Зете, Турци су целу њихову земљу присајединили Скадру (турски Скендери) и да ли је на управу скадарском паши. По граду Скадру земља, којом је паша управљао, прозове се Скендрија.

Са Иваном Црнојевићем, по паду Жабљака, велики део српскога живља из равне Зете повукао се у кршне и неприступачне крајеве данашње Љешанске, Ријечке и Црничке Нахије. Повукло се све оно што није хтело да трпи турску власт. Тако негдашња летња пасишта и пусте шуме добише стално становништво и стална насеља.

Црногорска површ-негдашњи катуни — око Ловћена, Пустог Лисца, Ластве, око Гарча и Ставора још су били пусти у то доба. Многе српске породице, па и читава браства, са Косова, из Метохије, из призренског краја и Рашке, који су оставили своја огњишта због нереда и зулума насталих после Косовске Битке, и кренули се на Запад да траже слободну земљу — заустављали су се у Зети, у приморским крајевима, у земљама Сандаља Хранића и босанских краљева. Ово су били први емигранти Срби из Немањића Србије; и то су били најотреситији, најбогатији и најотпорнији људи. Били су народне старешине и народне вође. Нису могли трпети нереде и домаће великашке свађе, и турске зулуме, и тражили су слободу и земљу у којој могу слободно дисати. Било је међу емигрантима доста властелинских породица, које су због политичких гоњења и прилика остављали своју колевку. Они су се радо настањивали дуж граница дубровачких, млетачких и аустријских. Били су лако покретљиви и стално сељакање из места у место није им тешко падало. У Босни и Херцеговој земљи у почетку им је било добро и били су се привикли колико толико месним приликама. Али брзи и изненадни пад Босне многе је у намерама изненадио, и многим онемогућио даља кретања ка Северу, те се један део од тих емиграната задржао у Босни, дуж западних и северних граница, а други се повратише из Босне у земљу Херцега Стјепана, која је још била слободна. И Херцеговина пада 1482 године, и онда једни емигранти, који нису хтели да трпе турску власт, остављају Херцевину и повлаче се у пусте и неприступачне црногорске катуне. Ту се стално насељавају и живе усамљеничким и патријархалним животом. Свака породица чини за себе социјалну целину и живи како сама хоће. Домаћин куће је апсолутни господар породице. Њега сви слушају и сви му се покорвају. Мушкарци под оружјем земљу обрађују и зими стоку чувају; каткада иду у чете и свете се Турцима, који су их до таквог живота довели. Породица је била јача и срећнија, која је имала више мушких глава — више пушака у кући. Отуда је настајала велика радост у дому у коме се роди мушкарац, а готово жалост у коме се роди девојчица. Жене су гледале кућу, чувале лети са децом стоку, у оскудици људи обрађивале земљу, жрвњале жито, носиле тајин и џбану за четом, браниле кућу у одсуству људи, знале су руковати ножем и пушком исто као и мушкарци. И људи и жене били су здрави, хитри, опрезни и врло лукави. Живели су на пушци и опрезу.

У почетку је тих насељивања у катунима било мало, али мало по мало они су се умножавали прираштајем и досељавањем нових породица. Турска управа била је тешка у то доба српском народу. Црна

Гора, ново гнездо српских заточника, прочу се у српству и свако ко Турчина није могао више трпѣти, ускаче у њу и придружује се ранијим досељеницима. То досељавање и ускакање најбољих и најотрестијих Срба са свију страна трајало је кроз цео 16, 17 и 18 век. Тако Црна Гора поста збогом најчистијег српског елемента и доби становништво прекаљено у борбама и мукама. Од негдашњих пустих катуна постадоше насеља са чистим српским живљем и негдашња Црна Гора, пуста и шумовита, поста шанац за чување српскога имена и одбрана српскога народа.

Племена у Црној Гори и њихова организација.

Из породица у Црној Гори развила су се браства. Браство је такав облик људске заједнице у којој су све породица сродне по крви, са истим претком, истим презименом, истом славом и истим традицијама. Нека су се браства врло брзо развијала и постајала многобројна и снажна, а нека врло споро; ова су увек била са по две до три куће и за њих народ вели да их је неко уклео: „не истражили се а не умножили се.“ Има бростава у предратној Црној Гори која живе по неколике стотине година са истим презименом, што је реткост у српском народу. Петровићи на Цетињи и Његушима носе то презиме од краја 17 века; Озрнићи на Чеву (Вукотићи) помињу се и раније; Мартиновићи у Бајицама од пре 200 година; Томићи и Косорићи у Дробњаку помињу се у време Морејског Рата, у другој половини 17 века; Дрекаловићи (Поповићи) у Кучима, Контићи (Маговчевићи) у Пјешивцима и још многе друге породице, које и данас носе иста презимена, помињу се у 17 и 18 веку на много места. Пада у очи да дуже држе и чувају стара презимена породице пореклом из Херцеговине но оне пореклом из Зете.

Са јачањем братства јачао је и његов углед у томе крају. Старшина братства у исто време и старшина је места у коме жив и браство, па макар све породице из тога места и не припадале дотичном браству. Јако браство било је заштита и одбрана не само својих браственика но и целе околине.

Из бростава су се у току времена развила племена. О постанку садашњих племена у Црној Гори имају две теорије: једна је да се једно исто браство толико разродило или народило, да је од њега постало читаво племе. Бјелопавлићи веле да су сви од Бијелога Павла, Васојевићи од Васа, Пипери од Пипа, дакле свакоме је овом племену родоначелник један исти човек. По другој теорији, и вероватнијој и природнијој а и тачнијој, племе сачињава више јаких бростава, везаних међу собом економским, политичким и одбранбеним интересима. Пример оваквог племена су Дробњаци, који су до шесетих година прошлога века били најизразитији представник племена и племенске организације у сваком погледу. И географски положај племена много утиче на

његову целину и посебност. У каквој ували или на каквој површи, опкољено са свију страна једва проходним планинама и кланцима, племе је живело и развијало се само, и без икаквога утицаја са стране. У почетку, приликом стварања племене, вршила се у његовом животу извесна еволуција. Где је био заметак племену јако браство, сваки нови досељеник и ускок губи се у томе браству и оно га претапа у себе. Ови досељеници не само што губе своје етничке особине но често губе и презимена и своју славу и претапају се сасвим у староседеоце. У другом случају, где су заметци племену мала и слаба браства, кад се у њ досели неко јако и снажно, било једно било више бростава, везаних каквим заједничким интересима — онда ти досељеници преплаве староседеоце, намећу им своје име, своју славу и своје обичаје. Тако се у току кратког времена староседеоци сасвим губе и остаје од њих у народу само традиција да су некад постојали.

Племе је већа социјална заједница и оно је имало своју организацију, и сложену и разноврсну. Како су племена била одвојена једна од других и како нису имала каквих већих заједничких веза ни економских интереса, осим одбранбених од општега непријатеља, а била су изложена утицају или у неколико подложна суседним државама — то су и њихове организације индивидуалне и у неколико различите. Има племена са првобитном, старом племенском организацијом, а има их која у својој организацији имају нечег туђег и наметнутог са стране. У најстаријој племенској организацији племенски су главари: *кнез* и *војвода*. Кнез је у већини случајева био наследан у истој породици и његова је власт била судско-политичка, а војвода је био изборни и његова је власт била војничка и одбранбена. На избор војводе имале су неки утицај веће власти, на пр. у Бјелопавлићима и Дробњаку Турци у толико што су изабраног војводу потврђивали, а у Црној Гори Цетиње а некад и Млетци или Турци. Полициску власт у племену вршили су *сеоски кнезови* и *пољаци*, које су сељаци бирали с године на годину. *Гувѐрнадур* и *сердаџ* су звања са стране унета; њих су давали Млечани и Турци својим људима у племену било да преко њих шире свој утицај било да су им ослонац за такве послове — обично политичке природе. Гувѐрнадурство је брзо ишчезло, а сердарство се одржало до данас, и давали су га доцније Петровићи својим пријатељима и виђеним људима. Гувѐрнадур је имао власт, а сердар само пажњу и почасти.

У племену највећа је власт *племенски збор*, на коме има право учествовања, право говора и решавања сваки мушкарац који носи и који је носио оружје. Збору је председавао племенски кнез, а одлуке су биле пуноважне само оне, које су донете једногласно. Гласало се дизањем руку и оружја у вис. Слобода збора била је неприкосновена. Сви су племеници били равноправни и имали једнака права и једнаке дужности. Баш ова једнакост и равноправност племеника често је племену доносила великих несрећа, јер се увек није

могло успети да сви закључци буду једногласно донети. Племенски се збор скупљао два пута годишње: у јесен и у пролеће. Скупљао се на зборним главицама и решавао је о избору војводе, о проглашењу новог кнеза, о мирењу крви међу браствима у племену, о подели племенских комуница на села, о споровима са суседним племенама и о предметима, које нису могли решити племенски главари. И свако село имало је свој *сеоски збор* на коме су на исти начин решавана већа сеоска питања: као подела сеоских комуница на домове, бирање сеоског кнеза и пољака, сва питања о подизању и одржавању цркве и друга. Племенске комунице дељене су на села по удутима на приближно једнаке делове, а сеоске на димове (домове) на потпуно једнаке делове. Самораница добија исти део као и задруга о двадесеторо чељади.

У току времена у колико се племе намножавало у толико је његово уређење постајало изразитије и добијало све више облик једне мале социјалне демократске организације. У чувању и одржавању племенских права племена су била до крајности конзервативна. Добити сва племенска права једном досељенику било је врло тешко. Он је морао да испуни извесне услове и прописе, врло тешке, па да постане племеник дотичног племена. Најтеже је било добити комунско право, право гласа на збору и право у цркви и гробљу. До Кнеза Данила, Црна Гора је била слаб савез извесног броја племена а никако једна једноставна држава. Власт племенских главара није се простирала изван граница њихова племена, а везе између племена биле су слабе и незнатне. Било је родбинских веза, које су постале удадбом и женидбом, али о овим везама није се смело водити рачуна, кад је била у питању част било појединаца било племена. Племе је бранило и одговарало за сваког свог племеника: један за све, сви за једног. Крвно сродство по мушкој линији право је сродство, и оно је много веће и прече но сродство по женској линији.

Племена су се налазила сва на окупу и иступала као целина према спољњем непријатељу, т. ј. према непријатељу Српства. Тада престају све размирице између племена, ухвати се мир до извесног дана (обично до Ђурђевог или Митровог дана) и наступа се сложено на непријатеља. Главни је непријатељ био Турчин, то јест муслиманин, без обзира да ли је Азијат или Потурчењак, његов први комшија исте крви и језика.

У току деценија и векова поједина су се племена јако намножила. Настала је тескоба и морао је сувишак становништва да се расељава. То расељавање ишло је периодично, у групама и појединачно, и то на разне стране. Катуљани су се спуштали низ Крстац у Боку и настањивали се у њој од Доброте до Спича. Отуда онолико рођачких веза између Црногораца и Бокеља. Црмничани су се преко Сутормана пребацивали у Приморје. Ријечани низ Ријеку до острва Лесендре и Врањине, а Љешњани у берску равницу и до Љешкопоља. Тако су се многи од ових последњих повратили на своју дедовину.

Било је сељакања и из племена у племе или у сасвим други крај због крви, због неродних година или због сиромаштва. Овим унутрашњим сељакањем утиране су у неколико границе племена, и постала су племена па и сами крајеви ближи и познатији једни другима. Још је ово зближавање између племена расло удадбом и женидбом, те се тако спонтано стварала свест у народу о целини и заједници.

У другој половини 18. и у 19. веку исељавање тог сувишног становништва из Црне Горе и околних српских племена узимало је већи обим и народ се селио у Босну а нарочито у Србију. Носио је собом живу традицију о Немањићима, о Боју Косовском, о борбама са Турцима, о хајдуцима, и тако обнављао народну свест у крајевима где је она била, услед дугог робовања, доста ослабила.

Светозар Томић.

RÉSUMÉ

MONTÉNEGRO: SON IMPORTANCE ET SES TRIBUS.

Sous le nom originaire de Monténégro on comprenait la région située entre Boka, les Nahias Crmnička, Riječka et Lješanska, les sources de la rivière Zeta, et l'Hercegovine. C'est la région qui comprend le plateau de Monténégro et dont les frontières se confondent avec celles de Katunska Nahija de 1830. Dans les 13., 14. et 15. siècles le Monténégro entier était sous la forêt (d'où le nom) et était riche en eaux et en prairies. La population de la plaine et de la côte menaient en été le bétail dans la montagne, dans les „katune“, d'où le nom de Katunska Nahija et de Katunjanin (l'homme des katuns).

Pendant le règne de la dynastie des Nemanjić, de même que pendant les Balšić et les Crnojević, le Monténégro était très peu peuplé. Il avait peu de localités établies, dans les poljes de Cetinje et de Njeguši notamment. Après la disparition des différents états serbes au 15. siècle, le Monténégro commence à se mieux peupler par les émigrants et les „uskoci“ qui venaient de partout. Il devint en quelque sorte le dernier asile des Serbes. Tout ceux qui ne voulaient et ne pouvaient pas supporter le joug turc, venaient se réfugier dans ses montagnes peu abordables. Les nouveaux venants menaient une vie isolée et patriarcale; chaque famille faisait une unité à part, dont le chef était un maître absolu. Les hommes armés cultivent la terre, gardent les troupeaux, mènent des guérillas; les femmes, habituées également de se servir des armes, font toutes les besognes pendant l'absence des hommes. Les hommes de même que les femmes étaient vigoureux, agiles, prudent et très rusés. Ils vivaient toujours sous l'éveil, à l'arme prête à se défendre. Comme la défense masculine armée était de toute nécessité, on se réjouissait toujours de la naissance d'un garçon; par contre la naissance d'une fille était reçue avec tristesse. La population augmentait

par la naissance et la venue continuelle des réfugiés, de sorte que les régions jusqu'alors désertes et peu abordables, devinrent des habitations fixes d'un caractère serbe pur.

C'est des familles que se sont développés dans le Monténégro les „bratstvas“. Bratstvo est une communauté composée des familles liées par la parenté du sang, ayant le même ancêtre, même nom, même fête de famille („slava“), mêmes traditions. Il y a des bratstvas du même nom qui datent de 200 à 300 ans. Avec la croissance de bratstvo, augmentait en même temps son influence; le chef de bratstvo est aussi le chef de la localité, habité par le bratstvo.

Les tribus (pleme) se sont développés des bratstvas. D'après certains auteurs, plusieurs tribus se sont développés chacun d'un seul et même bratstvo, par son augmentation, comme par ex. les tribus de Bjelopavlići, Vasojevići, Piperi. D'autres tribus se sont formés par la réunion de plusieurs bratstva comme le tribu de Dobnjaci. Ce dernier mode de formation des tribus est plus naturel et plus probable. La position géographique exerçait également une grande influence sur la formation des tribus. Là où le noyau d'un nouveau tribu était représenté par un bratstvo fort, les nouveaux venants perdaient leurs particularités ethniques jusqu' à leur nom; par contre, là où l'ébauche d'une tribu était un bratstvo faible, les nouveaux arrivants prenaient le dessus, sumbergeaient les indigènes et leur imposaient leurs nom et leurs coutumes.

La tribu est une unité sociale plus grande; elle a son organisation spécifique. Les chefs d'une tribu sont appelés *knez* (prince) et *vojvoda*. Knez était chargé des pouvoirs juridiques et politiques. Vojvoda était élu par la population et approuvé par l'autorité souveraine; souvent il était nommé par cette dernière. Ses pouvoirs étaient d'ordre militaire et de défense. Les pouvoirs policiers et exécutifs étaient exercés par les *knezovi* de la commune et par les *poljaci*. L'autorité suprême d'une tribu était représentée par *plemenski zbor* (l'assemblée générale) dans lequel pouvait participer, parler et voter tout homme qui porte et qui a porté les armes. Le zbor était présidé par le *knez* de la tribu; les décisions sont valables sous la conditions d'être unanimes. On votait en levant la main et l'arme. La liberté de l'assemblée était sans restrictions. Tous les membres de la tribu avaient les mêmes droits et les mêmes devoirs. L'assemblée se réunissait deux fois par an: au printemps et en automne. On y décidait: de l'élection du *vojvoda*, de la proclamation d'un nouveau *knez*, de la répartition des propriétés communes à des villages, des différends entre les bratstvas et des différends avec les tribus voisines et de toutes les autres questions dont les chefs des tribus ne pouvaient pas décider. Les villages avaient également ses assemblées: *seoski zbor*, organisé de la même manière et qui s'occupait des questions plus importantes intéressant la commune: la répartition des propriétés communales sur les familles, les soins de l'église, l'élection du *knez* etc. Les propriétés communales se répartissaient sur les familles („domovi“) en parties égales; maison sans mari

et sans enfants obtenait le même lot que les familles d'une vingtaine de membres. L'autorité des chefs des tribus ne s'étendaient pas au-delà des frontières d'une tribu; les liens entre les différentes tribus étaient faibles. Tout membre d'une tribu était protégé par la tribu entière: tous pour un et un pour tous. La parenté de la ligne masculine est une parenté vraie, plus importante et plus intime que la parenté de la ligne féminine. Les tribus se réunissaient et ne faisaient qu'un lorsqu'il fallait se défendre contre l'ennemi commun, c'est à dire contre l'ennemi des Serbes,

Svetozar Tomić.